

JEL F5, F230, F210

DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2024-2-5>

Ганна Вікторівна ЄФІМОВА,

доктор економічних наук, професор,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

ORCID ID: [0000-0001-5271-2913](https://orcid.org/0000-0001-5271-2913)

Олександр Олександрович ПОБЕРЕЖЕЦЬ,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
факультет економіки моря,

Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

ORCID ID: [0009-0001-8060-9240](https://orcid.org/0009-0001-8060-9240)

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Метою є поглиблене вивчення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах воєнного стану. У статті досліджено негативний вплив збройної агресії російської федерації на економіку України, зокрема, на зовнішньоекономічну діяльність. Зазначено, що руйнівний вплив війни призвів до значних гуманітарних потреб. Цивільна інфраструктура стала мішенню: тисячі мирних громадян були вбиті або поранені, засоби до існування були порушені, а тривале переміщення стало реальністю для мільйонів. Висвітлені заходи щодо стабілізації економічного стану держави. Акцентовано увагу на важливій ролі Європейського Союзу у підтримці економіки України в умовах воєнного стану, а саме: на експорті української продукції до ЄС без справляння ввізного мита. Однак важливо підкреслити, що для українських товарів залишаються нетарифні бар'єри. Розглянуто зміни в географічній, експортно-імпорتنій та товарній структурі зовнішньої торгівлі. Проаналізовано її негативну динаміку. Визначено, що через сировино орієнтовану та низько технологічну економіку заходи стабілізації економічного стану виявились не ефективними. Доведено недосконалість сировинної моделі економіки, відсутність її стійкості до негативних зовнішніх чинників. Акцентовано увагу на хронічну недоінвестованість економіки України. Особливої актуальності цьому надає факт її динамічного, безпреце-

дентного занепаду. Проаналізовано досвід розвинених країн щодо залучення іноземних інвестицій. Визначено, що пріоритетним напрямом повинно стати залучення прямих, довгострокових інвестицій в будівництво високотехнологічних підприємств.

Ключові слова: воєнний стан, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, сальдо, сировина, модель економіки, біженці, інвестиції, високотехнологічні підприємства, виробництво, інфраструктура.

Ganna IEFIMOVA,

Doctor of Economics, Professor,
admiral Makarov National University of Shipbuilding

Oleksandr POBEREZHETS,

Applicant for the third (educational - scientific) level
of higher education,
Faculty of Maritime Economics,
admiral Makarov National University of Shipbuilding,

FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The goal is an in-depth study of Ukraine's foreign economic activity under martial law. The article examines the negative impact of the armed aggression of the Russian Federation on the economy of Ukraine, in particular, on foreign economic activity. It is noted that the devastating impact of the war has led to significant humanitarian needs. Civilian infrastructure has been targeted, thousands of civilians have been killed or injured, livelihoods have been disrupted, and prolonged displacement has become a reality for millions. Measures to stabilize the economic state of the state are highlighted. Attention is focused on the important role of the European Union in supporting the economy of Ukraine in the conditions of martial law. Namely, on the export of Ukrainian products to the EU without payment of import duties. However, it is important to emphasize that non-tariff barriers remain for Ukrainian goods. Changes in the geographical, export-import and commodity structure of foreign trade are considered. Its negative dynamics are analyzed. It was determined that due to the raw material-oriented and low-tech economy, measures to stabilize the economic situation were not effective. The imperfection of the raw material model of the economy, its lack of resistance to negative external factors, has been proven. Attention is focused on the chronic underinvestment of

the economy of Ukraine. The fact of its dynamic, unprecedented decline makes this particularly relevant. The experience of developed countries in attracting foreign investments is analyzed. It was determined that the priority direction should be the attraction of direct, long-term investments in the construction of high-tech enterprises.

Keywords: martial law, foreign economic activity, export, import, balance, raw materials, economic model, refugees, investments, high-tech enterprises, production, infrastructure.

Постановка проблеми. Внаслідок воєнної агресії РФ інфраструктура країни зазнає щоденних значних руйнувань, тисячі цивільних вбиті, мільйони переміщені, проблеми з логістичними коридорами так і залишаються не вирішеними. Всі ці чинники негативно впливають як на зовнішньоекономічну співпрацю з іншими країнами, так і на економіку країни в цілому.

Через втрату частини логістичних коридорів українські експортери не здатні забезпечити необхідний обсяг експорту товарів, що призводить до значних, постійних втрат фінансових ресурсів.

Враховуючи вагомий вплив зовнішньоекономічної діяльності на економічну систему, та на розвиток держави в цілому, питання пошуку нових підходів для забезпечення її безпеки є одним з надважливих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зовнішньоекономічної безпеки в умовах воєнного стану досліджували такі вчені, як Скрипник С.В., Процевят О.С., Воронова О. В. [1], Зеліч В.В., Матвеев М.Е. [2], Швець А. [3], Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. [4].

Так, Скрипник С.В., Процевят О.С., Воронова О. В. [1] розглянули особливості державного регулювання в умовах воєнного стану. За результатами дослідження визначили, що необхідно змінити інструменти економічного управління. Зауважили, що інноваційно-орієнтована продукція, яка відповідає стандартам ЄС, дасть можливість виходу на нові ринки, що буде сприяти розвитку торгівлі.

У своїй праці «Особливості регулювання та контролю зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану: реалії сьогодення», Зеліч В.В., Матвеев М.Е. [2] розкрили специфіку регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану. Звернули увагу на важливість

застосування штучного інтелекту для аналізу показників ЗЕД в умовах реального часу.

Швець А. І. [3] підкреслила важливість ролі ЄС у відновленні експортного потенціалу України в умовах війни, а саме: скасування мита на український експорт в перший рік війни.

Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. [4] присвятили свою працю сучасним тенденціям розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. Працюючи над роботою, прийшли до висновків, що переорієнтація на альтернативні види логістики, через блокування українських портів росією, забезпечить відновлення довоєнних обсягів експорту.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз наслідків воєнної агресії та механізмів регулювання зовнішньоекономічних відносин в умовах воєнного стану, визначення подальших перспектив розвитку економіки країни.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року Верховною Радою України було введено воєнний стан через пряме повномасштабне вторгнення росії на територію України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу та передбачає надання відповідним органам державної влади повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки [5].

Як наслідок – це призвело до виникнення труднощів та проблем в усіх сферах національної економіки, а особливо – у сфері зовнішньоекономічної діяльності України. Повномасштабна війна, спричинена росією проти України, негативно позначилась на тенденціях міжнародної торгівлі нашої держави, зокрема, це спричинило погіршення стану експортної орієнтації економіки України [4].

Так, після 24 лютого ворог вдався до повної блокади наших морських портів, обстрілював їх, руйнуючи портову інфраструктуру, а також атакував, захоплював та блокував торговельні судна незалежно від їхнього прапора. Вже в перший день агресії більшість портів довелося закрити [6].

Через руйнування ворогом Маріуполя країна втратила приблизно 30 – 40% своїх металургійних потужностей. Деякі заводи, наприклад, «Азовсталь», почали консервувати ще в перший день

війни. Комбінати «Запоріжсталь» і «Запоріжжкокс» перебувають в режимі гарячої консервації, «Запоріжвогнетрив» – в режимі тимчасової консервації технологічного обладнання. Авдіївський коксохімічний завод зазнав масованого обстрілу й теж частково законсервований [6].

У березні 2022 року експорт українських товарів скоротився вдвічі, імпорт – більш ніж втричі, порівняно з даними за лютий 2022 року [7].

З метою стабілізації економічного стану держави було вжито низку заходів щодо регулювання ЗЕД.

У валютному законодавстві були введені обмеження в розрахунках за експортними та імпортними операціями [2]. Правління Національного банку України своїми змінами від 4 квітня 2022 року в постанову №18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [8] зменшило граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів з 365 до 90 календарних днів [5]. Основна правочинна дія постанови направлена на запобігання виведення капіталу за кордон та зниження ймовірностей виникнення макроекономічних дисбалансів в Україні [1]. Постановою №18 п.12 [9] обмежили торгівлю валютними цінностями, крім випадків на купівлю іноземної валюти для проведення мобілізаційних та інших заходів (потреб), визначених законами України у сфері національної безпеки.

03 березня 2022 року КМУ ухвалив постанову №187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської федерації» [10], та 09.04.2022 року ухвалив постанову № 426 «Про застосування заборони ввезення товарів з російської федерації» [11], якою ввезення товарів з російської федерації повністю заборонено [2].

Аналіз обсягу та динаміки торгівлі України з російською федерацією до повномасштабної війни [12] показав, що частка рф в загальній структурі експорту, починаючи з 2017 р. до 2021 р., зменшилась з 9,1% до 5%, більшою частиною за рахунок загального збільшення обсягів експорту товарів в інші країни. В загальній структурі імпорту частка російської федерації також мала тенденцію до зменшення, з 14,5% до 8,4% за рахунок збільшення загальних обсягів імпорту товарів з інших країн. Проте потрібно зауважити, що загальні обсяги зовнішньої торгівлі України з рф

за 2021 рік, в порівнянні з попереднім 2020 роком, зросли. Експорт товарів в рф збільшився на 26,2%, імпорт товарів до України на 33,9% та в грошовому виразі склали 3,4 \$ млрд та 6,1 \$ млрд відповідно [12].

Аналіз, в розрізі товарної структури зовнішньої торгівлі України з російською федерацією за підсумками 2021 року, свідчить, що основними групами експорту були чорні метали, експорт яких збільшився на 87,2% щодо попереднього року, продукти неорганічної хімії, ядерні реактори, котли, машини та в загальному обсязі експорту до рф, склали 26%, 19% та 16% відповідно. Окрім того, в топ-5 товарних груп експорту товарів до рф потрапили пластмаси та полімерні матеріали, а також вироби з чорного металу [12].

Лідером в товарній структурі імпорту з рф в 2021 році, з часткою 56,4% від загального обсягу, стали палива мінеральні, нафта та нафтопродукти. В топ-5 імпорту також потрапили: ядерні реактори, котли та машини; пластмаси, полімерні матеріали; чорні метали; продукти неорганічної хімії та в загальному обсязі імпорту з рф склали 6,9%, 5,8%, 4,9% й 2,7% відповідно [12].

Беззаперечним є факт, що частка російської федерації в зовнішній торгівлі України мала достатньо високе значення, проте основні задачі для нашої країни на даний момент полягають не лише у обмежені співпраці з агресором, а і у формуванні правового базису для розвитку ЗЕД з державами ЄС, оскільки саме європейський ринок в контексті актуальних подій є перспективним [1]. Так, з метою регулювання та стимулювання ЗЕД було прийнято низку документів:

- 18 березня 2022 року КМУ ухвалив постанову № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [13]. Даний документ мав на меті спростити процедури отримання суб'єктами господарювання права на провадження окремих видів господарської діяльності щодо організації ЗЕД. Так, постанова визначає обов'язковість отримання суб'єктом господарювання необхідної ліцензії для проведення експортно-імпортних операцій. Хоча певні аспекти були врегульовані, зокрема згідно із постановою КМУ № 241 від 10.03.2022 року [14] встановлено, що до припинення чи скасування воєнного стану в Україні збір за видачу ліцензії на імпорт або експорт товарів не справляється, згідно із наказом Міністерства економіки України (далі – Мінекономіки)

- № 393-22 від 10.03.2022 «Про затвердження Тимчасового порядку ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424» [15] було встановлено, що оформлення ліцензії або підготовка листа з відмовою у її видачі повинно здійснюватися протягом двох днів [1];
- Постанови КМУ № 153 від 24.02.2022 «Про перелік товарів критичного імпорту» [16] та № 289 від 16.03.2022 «Деякі питання товарів критичного імпорту» [17] регулюють як теоретичні (зокрема узагальнено перелік, сутність і важливість критичного імпорту для енергетики, безпеки та оборони, забезпечення життєдіяльності населення, а також функціонування підприємств), так і практичні аспекти, зокрема ті, що стосуються відновлення роботи підприємств залежних від імпортової сировини тощо [1];
  - Постанови КМУ № 207 від 05.03.2022 року [18], № 422 від 09.04.2022 року [19], № 549 від 03.05.2022 року [20] регламентують внесення змін у додатки 1 і 5 до Постанови КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1424 [15]. Документи були прийняті з метою регулювати питання експорту низки сільськогосподарських товарів, зокрема було введено квотування і ліцензування на експорт таких позицій, як пшениці, м'яса великої рогатої худоби і курей свійських, яйця курей свійських, проса, цукру та інше. На час воєнного стану Уряд заборонив експорт вівса, гречки, солі, жита. Окрім того, Уряд запровадив нульову квоту для експорту мінеральних добрив [1];
  - 24 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято вкрай важливий для суб'єктів ЗЕД Закон України №2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану» [21]. Так, до відміни воєнного стану на території України, пропуск та митне оформлення товарів, що ввозяться на митну територію України для вільного обігу, здійснюється з урахуванням певних особливостей, зокрема звільняються від оподаткування ввізним митом товари, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України підприємствами для вільного обігу та певні категорії транспортних засобів [5].

Для підтримки України Євросоюз пішов на безпрецедентний крок – 4 червня Європейський Союз офіційно скасував усі мита і збори з українських товарів, які йдуть на європейський ринок, щоб допомогти відновленню українського бізнесу, який постраждав від війни. Проте для українських товарів залишаються нетарифні бар'єри: зокрема Євросоюз залишив вимоги до оцінки відповідності товарів стандартам якості ЄС, що регулює окрема угода АСАА. Тому очікувати, що буде якийсь якісний стрибок у структурі експорту, що ми побачимо якусь машинобудівну, високотехнологічну продукцію, на жаль, не доводиться [3].

Таблиця 1. Зміна країн-лідерів експорту з України 2022-2023 рр.

Торгові партнери за часткою товарного експорту, в %				
№	За 8 місяців 2022 року, %		За 8 місяців 2023 року, %	
1	Польща	15,5	Польща	13,7
2	Румунія	7,5	Румунія	10,6
3	Туреччина	6,4	Китай	7,3
4	Китай	5,7	Туреччина	7,3
5	Угорщина	5,2	Німеччина	5,2
6	Німеччина	5,0	Іспанія	4,6
7	Нідерланди	3,8	Італія	4,1
8	Словаччина	3,7	Нідерланди	3,9
9	Італія	3,6	Угорщина	3,7
10	Болгарія	3,3	Словаччина	3,2
11	Чехія	3,1	Чехія	3,0
12	Іспанія	2,53	Єгипет	2,76
13	Молдова	2,14	Болгарія	2,37
14	Єгипет	2,1	Молдова	2,18
15	Австрія	2,06	Індія	1,75
16	США	1,99	Австрія	1,7
17	Індія	1,72	Литва	1,68
18	рф	1,62	США	1,37
19	Литва	1,48	Франція	1,2
20	Саудівська Аравія	1,19	Бельгія	0,92

Джерело: складено авторами на основі [22]

За вісім місяців 2023 року географічна структура експорту з України змінилася. Найбільша частка серед напрямів постачання української продукції залишається за Польщею, проте вона знизилася з 15,5% до 13,7% [таблиця 1] [22].

На першому місці, за ростом частки в українському експорті протягом восьми місяців 2023 року, опинилася Румунія: +3,2 п.п. до 10,6%, тоді як обсяги зросли на 20,6%. На друге місце, за позитивною зміною експортної частки, вийшла Іспанія, яка наростила обсяги товарних закупівель з України на 53% рік до року, до \$1,1 млрд. Збільшилася частка постачання українського експорту й до таких азіяських країн, як Китай (+1,6 п.п., або на 8,4%), Туреччина (на +0,8 п.п. зросла частка, попри падіння в обсягах на – 4%), Єгипет (+0,7 п.п., або на 11%). Наростили покупки українських товарів Ізраїль та Бельгія. Натомість Німеччина, Італія, Нідерланди знизили обсяги купівлі українських товарів на – 11%, – 5% і – 13% відповідно.

Угорщина, яка була п'ятим споживачем українських товарів, за вісім місяців 2022 року – на початку 2023 року опустилась на дев'яту сходинку в рейтингу топу країн – реципієнтів вітчизняного експорту. Частка Угорщини в загальному експорті України знизилася з 5,2% до 3,7% [таблиця 1] [22].

Росія у 2023 році взагалі зникла з мапи українського експорту. На 99% обвалився обсяг офіційних постачань України до країн-союзників рф: Білорусі та Ірану – з \$1,7 млн та \$0,7 млн за минулий рік до майже нуля [22].

Зменшились частки в експортних доходах України й Болгарії, Словаччини, Австрії, США, Саудівської Аравії, Іраку, Південної Кореї та Алжиру. Занепад торгівлі з віддаленими торговими партнерами може бути пов'язаний із блокуванням росією чорноморських перевезень з України [22].

Крім Польщі, Україна найбільше цього року імпортувала товарів з Німеччини – на 2,75 млрд доларів, Болгарії – 1,36 млрд. Більше мільярда також становив обсяг імпорту з Італії, Франції, Угорщини та Словаччини. З Румунії, яка на другому місці за обсягами експорту, Україна імпортувала товарів на 0,9 млрд доларів. Найменші обсяги торгівлі між Україною та Сан-Марино: обсяг експорту цього року становив 0,1 млн доларів, імпорту – 1,2 млн доларів [23].

**Таблиця 2. Зовнішня торгівля України товарами
2022-2023 рр., \$ млрд**

Зовнішня торгівля України	2022	2023	
	\$ млрд	\$ млрд	У % щодо попереднього року
Експорт	44,2	36,2	-18,1
Імпорт	55,3	63,6	15,0
Сальдо	-11,1	-27,4	246,85

Джерело: складено авторами на основі [24]

За даними Державної служби статистики негативне сальдо зовнішньої торгівлі України у 2023 році зросло у 2,5 рази порівняно з 2022 роком. Дефіцит збільшився з 11,6 \$ млрд до 27,38 млрд доларів. Експорт товарів з України у 2023 році впав на 18%, до 36,19 млрд доларів, натомість імпорт зріс на 14,9% – до 63,56 млрд доларів [таблиця 2] [24]. Товарний експорт зменшується другий рік поспіль: у 2021 році експорт товарів з України становив \$68,2 млрд, у 2022 – \$44,2 млрд. Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2023 року становив 0,57, а у 2022 році дорівнював 0,8 [24].

Порівняно з попередніми роками (у першу чергу йдеться про 2021 рік) відбулося збільшення частки ЄС у зовнішньоторговельному обороті України з 53% до 56% та різке скорочення частки СНД з 15% до 3%. Частка інших торгових партнерів зросла з 32% до 41% [24].

Нацбанк констатує, що ціни на основні товари українського експорту значно знизилися, порівняно з торішніми рівнями, що негативно впливає на валютні надходження. Згідно з індексом ФАО, протягом усього 2023 року спостерігалось падіння цін на основні продовольчі товари у світі [24].

Аналізуючи товарну структуру зовнішньої торгівлі України за 2023 рік [таблиця 3], бачимо, що в топ-10 товарних груп, які експортуються з України, потрапили: зернові культури; тваринні, рослинні жири та олії; готові харчові продукти; чорні метали; мінеральні продукти; електричні машини; деревина і вироби з неї; різні промислові товари; продукція хімічної промисловості; текстильна продукція. Лідером експорту є зернові культури та тваринні, рослинні жири і олії, що в загальній структурі експорту займають 23% та 16,5 % відповідно.

Таблиця 3. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2023 році

Топ-10 позицій експорту України			Топ-10 позицій імпорту України		
	\$ млрд	% загального обсягу		\$ млрд	% загального обсягу
Зернові культури	8,3	23,0	Паливна продукція	10,4	16,3
Тваринні, рослинні жири та олії	5,7	15,6	Наземний транспорт, літальні апарати	7,8	12,3
Готові харчові продукти	3,3	9	Продукція хімічної промисловості	7,4	11,7
Чорні метали	2,7	7,3	Електричні машини	6,0	9,4
Мінеральні продукти	2,4	6,7	Реактори ядерні, котли	5,3	8,3
Електричні машини	1,7	4,6	Полімерні матеріали, пластмаси	3,7	5,9
Деревина і вироби з неї	1,5	4,1	Недорогоцінні метали	3,4	5,3
Різні промислові товари	0,9	2,6	Готові харчові продукти	3,3	5,1
Продукція хімічної промисловості	0,9	2,5	Текстильна продукція	2,4	3,8
Текстильна продукція	0,4	1,0	Фармацевтична продукція	2,1	3,4

Джерело: складено авторами на основі [24]

В топ-10 товарних груп імпорту в Україну потрапили [таблиця 3]: паливна продукція; наземний транспорт, літальні апарати; продукція хімічної промисловості; електричні машини; реактори ядерні, котли; полімерні матеріали, пластмаси; недорогоцінні метали; готові харчові продукти; текстильна продукція; фармацевтична продукція. Як бачимо, найбільші товарні групи імпорту склали: паливна продукція, з часткою 16,3%; наземний транспорт,

літальні апарати, з часткою 12,3%; продукція хімічної промисловості, з часткою 11,7%; електричні машини, з часткою 9,4%; реактори ядерні та котли, з часткою 8,3%.

В оновленому меморандумі між Україною та Міжнародним валютним фондом прогноз експорту товарів на 2024 рік становить 41 \$ млрд (+13% до 2023 року), прогноз імпорту –70,3 \$ млрд (+11% до 2023 року). При цьому негативне сальдо зовнішньоторговельного обороту у 2024 році поглибитися ще на 7,3% – до 29,4 \$ млрд [24].

Великою перешкодою для українського експорту є логістичні труднощі. Вони пов'язані з неможливістю повноцінно використовувати морські коридори для вантажоперевезень, а також із блокуванням кордону між Україною та Польщею, яке то припиняється, то знову поновлюється [24].

Через блокування морських портів, розрив логістичних та виробничих ланцюгів, а також внаслідок суттєвого збільшення логістичних витрат, ринок експорту України не може розвиватися (як відомо у мирний час експорт товарів з України майже на 90% здійснювався через морські порти) [4]. Тут варто також відзначити проблему, яка на сьогодні характерна для експорту сільськогосподарської (а особливо зерна) та металургійної продукції. Так, експорт сільськогосподарської та металургійної продукції є обмежений недостатньою пропускною здатністю інфраструктури, яку би міг у максимальних обсяг забезпечити морський транспорт [4].

Таблиця 4. Попередня оцінка вартості відбудови України, \$ млрд

Інфраструктура України, яка потребує відновлення	\$ млрд
Соціальний захист	43,74
Енергетика	48,6
Сільське господарство	58,2
Торгівля і промисловість	68,04
Транспорт	72,9
Житловий сектор	82,62
Інше	111,78

Джерело: складено авторами на основі [25]

Сьогоденні тенденції можна визначити як динамічний, без-прецедентний занепад національної економіки [1]. Війна завдає Україні шалених збитків. За даними Київської школи економіки, до початку квітня 2024 року загальна вартість знищених росіянами об'єктів інфраструктури становила 157,2 млрд дол. Однак для відбудови зруйнованої інфраструктури, за оцінками Світового банку, Україні необхідно буде щонайменше 486 млрд дол. [таблиця 4]. Профінансувати значний обсяг робіт можна буде лише за допомогою приватного капіталу [25].

Війна, спричинені нею руйнування, логістичні перебої проли-ли світло на фундаментальні проблеми української економіки [26].

Маємо малу, відкриту, сировино орієнтовану та низькотехно-логічну економіку. Все це – через хронічну недоінвестованість. Для того, щоб економіка зростала, необхідним є залучення протягом 5 років принаймні 50 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій та відповідне збільшення ПІІ на душу населення до 2 тис. дол. США, а також збільшення щорічних обсягів внутрішнього інвестування в понад 2 рази, що дозволить знизити знос основних фондів з 60,6% до 48% [27].

Наразі найбільше в Україну інвестують вітчизняні компанії та іноземні фірми, які працюють на вітчизняному ринку. Понад третини компаній-членів Європейської бізнес-асоціації мали чи мають інвестиційні проекти в Україні у 2022 – 2024 роках. Середня сума інвестицій – 3-8 млн дол. Щоправда, переважна частина цих інвестицій (3,2 млрд дол.) – це реінвестовані доходи іноземних компаній, які вже працюють в Україні. Головна причина – вони не можуть виплатити дивіденди материнським структурам [25].

Таблиця 5. Обсяги прямих інвестицій в Україну у 2015 – 2023 рр.

Рік	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
\$ млрд	-0,33	4,06	3,73	4,73	6,027	-0,04	7,32	0,56	4,25

Джерело: складено авторами на основі [25]

Аналіз показників прямих інвестицій в Україну [таблиця 5] свідчить про низьку інвестиційну активність, яка є недостатньою для економічного розвитку держави. Окрім того, ситуація усклад-

нена великими обсягами зруйнованої інфраструктури, що також потребує значних фінансових ресурсів.

Практика розвинених країн засвідчила необхідність державної підтримки активізації інвестиційної діяльності підприємств. Лідером, що має найпривабливіший інвестиційний режим серед розвинених країн, є Великобританія. Законодавство країни про інвестиції не встановлює будь-яких спеціальних обмежень щодо іноземних фізичних і юридичних осіб по володінню нерухомістю, розташованої в Великобританії; іноземні інвестори вільні у виборі місця вкладання свого капіталу на території країни. Також інвесторів приваблюють розмір ринку, політична і економічна стабільність [28].

Відносно досвіду стимулювання залучення іноземного капіталу варто розглянути Китай, державна інвестиційна політика якого направлена на необхідність відкривати нові канали фінансування; поступово зрівнювати підходи до закордонних і вітчизняних виробників, що виробляють продукцію на експорт; активно залучати капітали від транснаціональних корпорацій; оптимізувати структуру іноземних інвестицій; заохочувати вкладення інвестицій в центральні і західні райони, агросферу, гідромеліорацію, транспорт, енергетику, видобуток сировини, захист навколишнього середовища [28].

Ефективним способом державного регулювання інвестиційної діяльності Польщі є системне застосування таких організаційно-економічних заходів, як забезпечення дотримання діючих норм регулювання інвестиційної діяльності, створення сприятливого інвестиційного середовища в країні для іноземних інвесторів, використання коштів маркетингового «просування» для створення позитивного інвестиційного іміджу держави, система фінансової підтримки інвестицій Польщі, що стосується як інвесторів (у вигляді субсидій), так і місцевих органів влади (допомога в організації (поліпшенні) регіональної інфраструктури) [28].

Навіть до великої війни Україна гостро потребувала зовнішніх інвестицій для модернізації економіки. Однак, ані запровадження «інвестиційних нянь», ані створення Офісу залучення інвестицій не стали магнітами для іноземного капіталу [25].

На сьогоднішній день частка переробної галузі в Україні становить близько 10%. Такий показник ускладнює забезпечення сталого економічного зростання. На тлі геополітичних викликів,

зокрема війни та породжених нею обмежень у логістиці, вкрай важливо вкладатися в переробку, яка може забезпечити високий рівень доданої вартості та економічного зростання, зазначила Надія Бігун, заступниця Міністра економіки України під час прямого ефіру Національного телемарафону [29].

Протягом 2023 року війна продовжувала мати руйнівний вплив на цивільне населення, що призвело до значних гуманітарних потреб. Тисячі мирних жителів були вбиті або поранені, цивільна інфраструктура стала мішенню, засоби до існування були порушені, а тривале переміщення стало реальністю для мільйонів. У 2024 році гуманітарної допомоги в Україні потребують 14,6 млн людей, тобто близько 40% населення. Близько 6,3 мільйона людей покинули країну та залишаються біженцями, переважно по всій Європі [30]. За оцінкою НБУ, за 2023 рік кількість збільшилась приблизно на 200 тис. осіб. Після зниження ризиків безпеки у 2025 році до України повернуться орієнтовно 400 тис. осіб [31].

Висновки. Воєнні дії спричинили втрати значної частини ринку експорту та імпорту. Зруйнована більша частина металургійної галузі. Зазнає значних руйнувань енергетична система та житловий фонд України. Логістичні маршрути не можуть забезпечити необхідний обсяг експорту товарів. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі продовжує зростати. Заходи щодо стабілізації економіки докорінно не змінили ситуацію. Сировинно-орієнтована економіка в поєднанні з технологічною відсталістю виявилась не готовою до викликів сучасної реальності. Всі ці чинники вказують на необхідність комплексних, фундаментальних змін економічної структури держави. Потрібні не тільки високотехнологічні підприємства, але й розвинена інфраструктура для забезпечення великої кількості внутрішньо переміщених осіб. Великий державний борг, та стан війни не дадуть можливість державі реалізувати такий глобальний проєкт. Тому залучення прямих, довгострокових інвестицій в розбудову високотехнологічної держави повинно бути одним з пріоритетних завдань. Враховуючи високий рівень інвестиційного ризику, для стимулювання інвестиційних надходжень потрібно запровадити податкову пільгу з 0% ставкою оподаткування, терміном п'ять років на всі дивіденди від інвестиційної діяльності, спрямованої на відбудову інфраструктури та розвиток високотехнологічних підприємств. Для запобігання демпінгу власних товаровиробників потрібно встановити граничну нижню межу ціни продажу товарів.

Залучення прямих, довгострокових інвестицій на відбудову країни, у високотехнологічні виробництва буде запорукою розвитку України та її успішної інтеграції в міжнародну економічну систему.

© **Єфімова Г.В., Побережець О.О., 2024**

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262>.

2. Зеліч В.В., Матвеев М.Е. Особливості регулювання та контролю зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану: реалії сьогодення. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. №5(05) URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/152/140>.

3. Швець А. І. Роль ЄС у відновленні експортного потенціалу України в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. №6(8). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1712/1710>.

4. Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Traektoriâ Nauki*. 2022. №6 URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1791128>.

5. Матвеев М. Е., Лебедченко В. В., Гайдай Г. Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. №5(23). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1648>.

6. Обух В. Відновити експорт в умовах війни: складно, але життєво необхідно. *Українська зернова асоціація*. 2022. URL: <https://uga.ua/meanings/vidnoviti-eksport-v-umovah-vijni-skladno-ale-zhittyevo-neobhidno/>.

7. Бебік Т. Які умови створені для бізнесу задля перемоги у війні та одночасної підтримки торгового балансу. *LIGA ZAKON*. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni.

8. Постанова Правління Національного Банку України № 68 від 04 квітня 2022 року «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18. *Національний Банк України*. 2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_04042022_68#.

9. Постанова Правління Національного Банку України № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження

воєнного стану». *Національний Банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18.

10. Постанова Кабінету Міністрів України №187 від 03 березня 2022 р. «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zabezpechennya-zahistu-nacionalnih-interesiv-za-majbutnimi-pozovami-derzhavi-ukrayina-u-zvyazku-z-vijskovoyu-agresiyeyu-rosijskoyi-federaciyi-187>.

11. Постанова Кабінету Міністрів України № 426 від 09 квітня 2022 р. «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zastosuvannya-zaboroni-vvezennya-tovariv-z-rosijskoyi-federaciyi-426>.

12. Як Україна торгувала з Росією до повномасштабної війни. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. 2023. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/01/11/infografika/ekonomika/yak-ukrayina-torhuvala-rosiyeyu-povnomasshtabnoyi-vijny#google_vignette.

13. Постанова Кабінету Міністрів України № 314 від 18 березня 2022 р. «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-provadhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voennogo-stanu-314>.

14. Постанова Кабінету Міністрів України №241 від 10 березня 2022 р. «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2005 р. № 362». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-18-travnja-2005-r-362-241>.

15. Наказ Міністерства економіки України № 393-22 від 10.03.2022 «Про затвердження Тимчасового порядку ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-22#Text>.

16. Постанова Кабінету Міністрів України № 153 від 24 лютого 2022 р. «Про перелік товарів критичного імпорту» *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perelik-tovariv-kritichnogo-importu-153-240222>.

17. Постанова Кабінету Міністрів України № 289 від 16 березня 2022 р. «Деякі питання товарів критичного імпорту». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-tovariv-kritichnogo-importu-289>.

18. Постанова Кабінету Міністрів України № 207 від 05 березня 2022 р. «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів Украї-

ни від 29 грудня 2021 р. № 1424». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-u-dodatki-1-i-5-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-29-grudnya-2021-r-1424-207>.

19. Постанова Кабінету Міністрів України № 422 від 9 квітня 2022 р. «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2022-%D0%BF#Text>.

20. Постанова Кабінету Міністрів України № 549 від 03 травня 2022 р. «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-u-dodatki-1-i-5-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-29-grudnya-2021-r-t70522>.

21. Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану». *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/77318.html>.

22. Сильне плече аграріїв. За вісім місяців 2023-го агросектор приніс Україні у п'ять разів більше виручки, ніж металургія. Які країни купують українське? *Forbes*. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/silne-pleche-agrariiv-za-visim-misyatsiv-2023-go-agrosector-prinis-ukraini-u-pyat-raziv-bilshe-viruchki-nizh-metalurgiya-zagalommi-eksportovali-tovariv-na-245-mlrd-yaki-kraini-kupuyut-ukrainskedosli-11102023-16579>.

23. Кузуб В. З якими країнами Європи Україна торгує найбільше. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/15/infografika/ekonomika/yakymy-krayinamy-yevropy-ukrayinata-torhuye-najbilshe>.

24. Експорт втрачає позиції, імпорт набирає обертів що відбувається із зовнішньою торгівлею України. *Dnipropetrovs'k Investment Agency*. 2022. URL: <https://dia.dp.gov.ua/eksport-vtrachaye-pozici%D1%97-import-nabiraye-obertiv-shho-vidbuvayetsya-iz-zovnishnoyu-torgivlyu-ukra%D1%97ni/>.

25. Вінокуров Я. Війна – не перешкода. Інвестиції в Україну зростають, але для відновлення замало. Що треба зробити владі? *Економічна правда*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/04/25/712862/>.

26. Красноп'ятов В. Глибинна трансформація українського господарства. *Останній bastion*. 2022. URL: https://bastion.tv/glibinna-transformaciya-ukrayinskogo-gospodarstva_n49323.

27. Інвестиції, розвиток ринків та реформа трудових відносин: що необхідно робити для розвитку економіки? Прес-служба Мінекономіки. Урядовий портал. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?id=160247a0-39ee-40e4-b6c3-379cf3557ae7>.

28. Малахова Ю.А., Хобта М.О., Гончар Т.М. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної активності підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. №2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/93.pdf.

29. Створення виробника з високою доданою вартістю – це можливість для України піднятися на новий рівень економічного розвитку. Міністерство економіки України. Відділ зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації. 2023. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=c8ae52f5-a426-4aff-a797-6ce46729135e&title=StvorennyaVirobnitstvaZ>.

30. Ukraine Humanitarian Crisis. *CDP*. 2024. URL: https://disasterphilanthropy.org/disasters/ukraine-humanitarian-crisis/?gad_source=1&gclid=EAlaQobChMIXenh6KuchgMVtaqDBx22dSJ6EAAAYAiAAEgIoePD_BwE.

31. Білоус О. Міжнародний валютний фонд прогнозує початок повернення біженців до України вже у 2024 році. Однак воно буде повільним. *РБК-Україна*. 2024. <https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naselennya-ukrayini-ta-1713333704.html>.

REFERENCES

1. Skrypnyk S. V., Protsevyat O. S., Voronova O. V. Peculiarities of regulation of foreign economic activity under martial law. *Economy and society*. 2022. No. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262>.

2. Zelich V.V., Matveev M.E. Peculiarities of regulation and control of foreign economic activity in the conditions of martial law: today's realities. *Digital economy and economic security*. 2023. No. 5(05) URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/152/140>.

3. Shvets A. I. The role of the EU in restoring Ukraine's export potential in wartime conditions. *Scientific innovations and advanced technologies*. 2022. No. 6(8). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1712/1710>.

4. Skrynkovsky R., Protsevyat O., Pavlenchuk N., Tsyukh S. Modern trends in the development of Ukraine's foreign economic activity in the conditions of war. *Traektoriiia Nauki*. 2022. No. 6 URL: <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/1221/1023>.

5. Matveev M. E., Lebedchenko V. V., Gaidai H. G. Regulation of foreign exchange in the conditions of war. *Scientific perspectives*. 2022. No. 5(23). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1648>.

6. Obukh V. To restore exports in war conditions: difficult, but vitally necessary. *Ukrainian Grain Association*. 2022. URL: <https://uga.ua/meanings/vidnoviti-eksport-v-umovah-vijni-skladno-ale-zhittyvevo-neobhidno/>.

7. Bebek T. What conditions are created for business in order to win the war and simultaneously maintain the trade balance. *LIGA ZAKON*. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni.

8. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No. 68 of April 4, 2022 «On Amendments to the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of February 24». 2022. No. 18. *National Bank of Ukraine*. 2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_04042022_68#.

9. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No. 18 of February 24, 2022 «On the operation of the banking system during the introduction of martial law». *National Bank of Ukraine*. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18.

10. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 187 of March 3, 2022 «On ensuring the protection of national interests in future lawsuits by the state of Ukraine in connection with the military aggression of the Russian Federation». *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zabezpechennya-zahistu-nacionalnih-interesiv-za-majbutnimi-pozovami-derzhavi-ukrayina-u-zvyazku-z-vijskovoyu-agresiyeyu-rosijskoyi-federation-187>.

11. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 426 of April 9, 2022 «On the application of the ban on the import of goods from the Russian Federation». *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zastosuvannya-zaboroni-vvezennya-tovariv-z-rosijskoyi-federaciyi-426>.

12. How Ukraine traded with Russia before the full-scale war. *Analytical portal «Word and Deed»*. 2023. URL: https://www.slovovidilo.ua/2023/01/11/infografika/ekonomika/yak-ukrayina-torhuvala-rosiyeyu-povnomasshtabnoyi-vijny#google_vignette.

13. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 314 of March 18, 2022 «Some issues of ensuring the conduct of economic activities in conditions of martial law». *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-provadjhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voyennogo-stanu-314>.

14. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 241 dated March 10, 2022 «On Amendments to Resolution No. 362 of the Cabinet of Ministers

of Ukraine dated May 18, 2005». *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-18-travnja-2005-r-362-241>.

15. Order of the Ministry of Economy of Ukraine No. 393-22 dated 10.03.2022 «On approval of the Temporary procedure for licensing the export of certain goods specified in Appendix 5 to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 29, 2021 No. 1424». *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-22#Text>.

16. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 153 of February 24, 2022 «On the List of Critically Imported Goods». *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perelik-tovariv-kritichnogo-importu-153-240222>.

17. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 289 of March 16, 2022 "Some issues of critical import goods". *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-tovariv-kritichnogo-importu-289>.

18. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 207 dated March 5, 2022 «On Amendments to Appendices 1 and 5 to Resolution No. 1424 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 29, 2021». *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-u-dodatki-1-i-5-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-29-grudnja-2021-r-1424-207>.

19. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 422 dated April 9, 2022 «On Amendments to Appendices 1 and 5 to Resolution No. 1424 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 29, 2021». *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2022-%D0%BF#Text>.

20. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 549 dated May 3, 2022 «On Amendments to Appendices 1 and 5 to Resolution No. 1424 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 29, 2021». *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-u-dodatki-1-i-5-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-29-grudnja-2021-r-t70522>.

21. Law of Ukraine dated March 24, 2022 No. 2142-IX «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the improvement of legislation for the period of martial law». *State Tax Service of Ukraine*. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/77318.html>.

22. Strong shoulder of farmers. In eight months of 2023, the agricultural sector brought Ukraine five times more revenue than metallurgy. Which countries buy Ukrainian? *Forbes*. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/silne-pleche-agrariiv-za-visim-misyatsiv-2023-go-agrosektor-prinis-ukraini-u-pyat-raziv-bilshe-viruchki-nizh-metallurgiya-zagalom-mi-eksportovali-tovariv-na-245-mlrd-yaki-kraini-kupuyut-ukrainske-dosli-11102023-16579>.

23. Kuzub V. With which European countries does Ukraine trade the most. *Analytical portal «Word and Deed»*. 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/15/infografika/ekonomika/yakymy-krayinamy-yevropy-ukrayina-torhuye-najbilshe>.

24. Export is losing ground, import is gaining momentum, what is happening with Ukraine's foreign trade. *Dnipropetrovs'k Investment Agency*. 2022. URL: <https://dia.dp.gov.ua/eksport-vtrachaye-pozici%D1%97-import-nabiraye-obertiv-shho-vidbuvayetsya-iz-zovnishnoyu-torgivleyu-ukra%D1%97ni/>.

25. Vinokurov Ya. War is not an obstacle. Investments in Ukraine are growing, but not enough for recovery. What should the authorities do? *Economic truth*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/04/25/712862/>.

26. Krasnopyorov V Deep transformation of the Ukrainian economy. *The last bastion*. 2022. URL: https://bastion.tv/glibinna-transformaciya-ukrayinskogo-gospodarstva_n49323.

27. Investments, development of markets and reform of labor relations: what needs to be done for the development of the economy? Press service of the Ministry of Economy. *Government portal*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?id=160247a0-39ee-40e4-b6c3-379cf3557ae7>.

28. Malakhova Yu.A., Khobta M.O., Honchar T.M. Foreign experience of stimulating the investment activity of enterprises. *Efficient economy*. 2021. No. 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/93.pdf.

29. Creating a producer with high added value is an opportunity for Ukraine to rise to a new level of economic development. Ministry of Economy of Ukraine. *Department of Public Relations and Mass Media*. 2023. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=c8ae52f5-a426-4aff-a797-6ce46729135e&title=StvorenniaVirobnitstvaZ>.

30. Ukraine Humanitarian Crisishttps. CDP.2024. URL: https://disasterphilanthropy.org/disasters/ukraine-humanitarian-crisis/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIXenh6KuchgMVtaqDBx22dSJ6EAAAYiAAEgIoePD_BwE.

31. Bilous O. The International Monetary Fund predicts the beginning of the return of refugees to Ukraine already in 2024. However, it will be slow. *RBC-Ukraine*. 2024. <https://www.rbc.ua/rus/news/mvf-otsiniv-kilkist-naseleण्या-ukrayini-ta-1713333704.html>.

СТАТТЯ НАДІЙШЛА ДО РЕДАКЦІЇ 24.05.2024